

1929 DÜNYA EKONOMİK BUNALIMININ TÜRKİYE'DE UYGULANAN SOSYAL BİLGİLER İÇERİKLİ PROGRAMLARA YANSIMASI**Doç. Dr. Yusuf KESKİN¹****Özet**

Sosyal bilgiler, ilköğretim okullarında okutulan sosyal bilimlere ait farklı disiplinlerin bir araya getirildiği disiplinler arası bir derstir. Bu ders kapsamında öğrencilerden, ekonomik kararlarıyla yüzleşmeleri, bilinçli tüketiciler olmaları ve ekonomi konularında doğru kararlar vermeleri beklenmektedir. Bu nedenle sosyal bilgiler dersi kapsamında ekonomi bilimine ait konulara yer verilmelidir. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze uygulanan sosyal bilgiler içerikli derslere ait programlarda ekonomi konularına az veya çok yer verildiği bilinmektedir. Cumhuriyet tarihinin ilk programı olan 1924 tarihli İlk Mekteplerin Müfredat Programı'nda ağırlıklı olarak coğrafya derslerinde ekonomiye vurgu yapılmıştır. Uzun yıllar devam eden savaşlar nedeniyle, yeni devlet her açıdan olduğu gibi ekonomik açıdan da çok zor durumda idi. Bu durumu dönemin şartlarına göre düşünmek gerekmektedir. Zira yaşanan ekonomik, politik, sosyal ve ekonomik gelişmeler doğrudan uygulanan öğretim programlarını etkilemektedir. 1929 Dünya ekonomik bunalımı tüm devletleri etkilediği gibi, Türkiye'yi de derinden etkilemiş ve etkileri 1930'lu yılların sonuna kadar devam etmiştir. Bu çalışmanın amacı 1929 tarihli Dünya ekonomik bunalımının Türkiye'de uygulanan sosyal bilgiler içerikli derslere (tarih, coğrafya ve yurt/yurttaşlık bilgisi) yansımaları tespit etmektir. Araştırmada temel veri kaynağı, 1929 yılında sonra yayınlanan 1936 ve 1948 tarihli ilköğretim programlarıdır. Bu nedenle çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmada ismi geçen programlara ek olarak Türk eğitim tarihi ve ekonomi üzerine yazılan eleştiri veya açıklayıcı nitelikteki çalışmalarda ikincil veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Araştırma sonunda 1929 ekonomik bunalımının sosyal bilgiler içerikli dersleri (ağırlıklı olarak coğrafya) etkilediği tespit edilmiştir. Bu etki 1936 programıyla başlamış ve 1948 programında da devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, ekonomi, 1929 Dünya ekonomik bunalımı.

REFLECTION OF THE GREAT DEPRESSION OF 1929 ON SOCIAL STUDIES THEMATIC PROGRAMS APPLIED IN TURKEY**Abstract**

Social studies is an interdisciplinary course to be taught in elementary school which brings together different disciplines of social sciences. Within the scope of this course, students are expected to confront with their economic decisions, become conscious consumers and make the right decision on economic issues. For this reason, topics of economics should be included within the scope of social studies course. It is known that economic issues have taken place more or less in the programs of social studies thematic courses applied from the establishment of the Republic to the present day. In the first program in the history of the Republic, 'The First School Curriculum' dated 1924, economics was mainly underlined in the geography course. Due to the wars lasting for many years, the newly established state was in such a difficult situation economically as in every aspect. This situation should be considered within the conditions of the period, yet the economic, political and social developments have directly affected the applied curriculum. As the World Great Depression of 1929 affected states worldwide, it also affected Turkey deeply, and these effects continued until the end of the 1930s. The objective of this study is to determine the reflection of the World Great Depression of 1929 on social studies courses applied in Turkey (history, geography and civics/citizenship). Main data sources of the research are elementary school curriculums dated 1936 and 1948 that were published after the year 1929. For this reason, the document review of qualitative research methods has been used in this study. In addition to the programs mentioned in this study, critical and descriptive studies on Turkish history of education and economics have been used as a secondary data source. At the end of the study, it has been determined that economic depression of 1929 had affected social studies courses (mainly geography). While this effect was beginning in the curriculum of 1936, it also continued in the curriculum of 1948.

Keywords: Social studies, economy, the World great depression of 1929

Özgün Araştırma / Original Article

¹ Sorumlu yazar/Corresponding Author, Sakarya Üniversitesi, TÜRKİYE, ykeskin@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1072-6708

GİRİŞ

1929 Dünya Ekonomik krizi, başta Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere olmak üzere, dünyanın birçok ülkesini etkilemiştir (Ezer, 2010; Bernstein, 1989). 1929 bunalımının kökleri I. Dünya Savaşı'na dayandırılabilir. Zira bu savaş sonrası galip devletlerin yenik devletlere imzalattıkları antlaşmalar çok ağır ekonomik yaptırımlar içermektedir (Boratav, 2008). Bu savaş sonrası ilk ekonomik kriz 1921 yılında meydana gelmiştir. Bu kriz alınan önlemlerle kısa sürede atlatılmış ve geçici bir rahatlama dönemi yaşanmıştır. Fakat 1920'li yılların sonuna yaklaşılırken ABD'de sanayi üretimi neredeyse durmuş ve işsizlik oranı artmıştır (Tekeli ve İlkin, 2009). Bu olumsuzluklar sonucunda ise 1929 sonbaharında Wall Street Borsası çökmüştür. Bu kriz sonrası uluslararası ticaret büyük oranda gerilemiş ve işsizlik iyice artmıştır (Burg, 2009; Rothbard, 1972).

1929 ekonomik krizi başlangıçta Türkiye'yi çok derinden etkilememiştir. Bir tarım ülkesi olan Türkiye, 1929 yılında iklim şartlarının uygun olması nedeniyle yüksek ürün rekoltesi beklemekteydi. Ayrıca bazı yabancı firmalar Türkiye'de yatırım yapmak için girişimlerde bulunmuşlardı (Ezer, 2010). Fakat kriz etkilerini yavaşta olsa göstermeye başlamıştır. İlk yansıma Türk lirasının İngiliz sterlini karşısında değer kaybetmeye başlamasıyla olmuştur. Kısa sürede birçok firma iflas etmiş ve işsizlik oranı da artmaya başlamıştır (Tekeli ve İlkin, 2009).

1929 krizine yönelik Türkiye'de ilk önlem *Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*'nin kurulmasıdır. Bu cemiyet döneminin başbakanı İsmet İnönü'nün desteğiyle açılmış ve çalışmaya başlamıştır (Duman, 1990). Cemiyetin nizamnamesinde yer verilen amaçlar şöyledir (Duman, 1990; Ezer, 2010; Tekeli ve İlkin, 2009):

1. Halkı israfla mücadeleyle, hesaplı ve tutumlu yaşamaya ve tasarrufa alıştırmak.
2. Yerli mallarını tanıtmak, sevdirmek ve kullanırmak.
3. Yerli mallarımızın miktarını yükseltmeye, kalitesini arttırmaya ve fiyatlarını ucuzlatmaya çalışmak.
4. Yerli mallarımızın sürümünü arttırmak.

Halka tutumlu olmayı öğretmek ve yerli mallarını kullanmaya özendirme ilk defa bu cemiyet ile ortaya çıkan bir hareket değildir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yerli malı kullanma ve tasarruf yapma düşüncesi halka benimsetilmeye çalışılmıştır (Duman, 1990). Bu nizamnamenin Türk eğitim tarihi açısından önemi, ilk ve orta dereceli okullarda tasarruf haftaları düzenlenmesi yoluyla çocuklara bir taraftan tasarruf fikrinin aşılanmaya, diğer taraftan ise yerli malı kullanımının teşvik edilmeye çalışılmasıdır (Ezer, 2010). Cemiyet her yıl aralık ayının 12 ile 19'u arasındaki yedi günün "*Yerli Malı ve Tutum Haftası*" olarak kutlanmasını kararlaştırmıştır. 1929 yılında başlayan kutlamalar savaş yıllarında da aynı hassasiyetle devam ettirilmiş ve mekteplerden halkevlerine kadar her yerde bu uygulamaya devam edilmiştir (Özer, 2013).

1929 krizi sonrası liberal ekonomi anlayışı terk edilerek ekonominin devlet eliyle idare edilmesine ağırlık verilmiş ve devlet sanayileşme işini bizzat kendi yürütmüştür. Ayrıca yine kriz sonrası önlem amaçlı Merkez Bankası (1930) kurulmuş, I. ve II. Beş Yıllık Sanayi Planları hazırlanmıştır. Türkiye ekonomik krizden hem aldığı önlemler, hem de fazla dış borç almadan başarılı bir şekilde çıkabilmeyi başarmıştır (Ezer, 2010).

Ekonomi, sosyal bilimler içinde yer alan bir disiplin olup, "*İnsanların sınırsız tüketim istekleri sınırlı kaynaklarla en iyi nasıl karşılanabilir?*" sorusuna yanıt aramaktadır. Bütün sosyal bilim alanlarında olduğu gibi ekonomi de, karmaşık toplumsal olayların bir yorumlanma biçimidir (Akhan, 2013; Turan, 2010). Bu nedenle sorumlu ve etkin bir vatandaş yeterli miktarda ekonomi bilgisine sahip olmalıdır. Birey belirli ekonomik rolleri (üretici, tüketicisi, yatırımcısı gibi) ve kavramları (kıtlık, ihtiyaç, üretim, tüketim gibi) anlamalı ve kullanabilmelidir. Bunun başarılabilmesi ise ekonomi konularının küçük yaşta itibaren öğrencilere öğretilmesine bağlıdır. Bu noktada karşımıza çıkan ders sosyal bilgilerdir (Parker ve Jarolimek, 1997).

Sosyal bilgiler, ilköğretim okullarında okutulan ve sosyal bilimlere ait farklı disiplinlerin bir araya getirildiği disiplinler arası bir derstir. Bu ders kapsamında öğrencilerden, ekonomik kararlarıyla yüzleşmeleri, bilinçli tüketiciler olmaları beklenmektedir (MEB, 2005). Bu nedenle sosyal bilgiler dersi kapsamında ekonomi bilimine ait konulara yer verilmelidir.

Cumhuriyet döneminde hazırlanan ve uygulanan öğretim programlarının dönemsel olarak farklılıklar gösterdiği bilinmektedir. Zira yaşanan ekonomik, politik ve sosyal gelişmeler doğrudan doğruya uygulanan öğretim programlarını etkilemektedir. Yaşanan bu gelişmeler küresel olabileceği gibi yerel de olabilmektedir.

1929 Ekonomik Krizi tüm ülkeleri etkilediği gibi Türkiye'yi de etkilemiş küresel bir bunalımdır. Bu bunalımın etkileri 1930'lu yılların sonuna kadar devam etmiştir. Bu kriz ister istemez uygulanan sosyal bilgiler içerikli programlara da yansımıştır. Ekonomik bir problem olan 1929 bunalımı öncesinde hazırlanan gerek ilkökul ve gerekse ortaokul sosyal bilgiler öğretim programlarında ekonomi konularına yer verildiği bilinmektedir (Keskin, 2002). Cumhuriyet tarihinin ilk programı olan 1924 tarihli İlk Mekteplerin Müfredat Programı'nda ağırlıklı olarak coğrafya derslerinde ekonomiye vurgu yapılmıştır (Keskin, 2008; Şahin, 2017: 51). Boratav (1997) 1923–1929 dönemini “*açık ekonomi koşullarında yeniden inşa*” olarak tanımlamaktadır. Uzun yıllar devam eden savaşlar sonrası yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde ekonomi çok iyi değildi ve bu program ekonomik bilincin halka aşılmasını noktasında bir araç olarak düşünülmüştü. 1929 bunalımı sonrası hazırlanan öğretim programlarındaki ekonomi konularında krizin etkisiyle değişim yaşandığı bilinmektedir (Keskin, 2002; 2008). Bu çalışmada, 1929 tarihli Dünya Ekonomik Bunalımının Türkiye'de uygulanan sosyal bilgiler içerikli derslere (tarih, coğrafya, yurt/yurttaşlık bilgisi) ait öğretim programlarına yansımaları durumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmada, 1929 Dünya Ekonomik Krizinin, Türkiye'de uygulanan sosyal bilgiler içerikli derslere ait öğretim programlarına yansımaları durumunun tespit edilmesi amaçlandığından birincil veri kaynakları 1936 ve 1948 ilkökul programları; ikincil veri kaynakları ise Türk eğitim tarihi ve ekonomi üzerine yazılan eleştiri veya açıklayıcı nitelikteki çalışmalardır. Bu nedenle çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Yazılı dokümanlar geçmiş hakkında bize bilmediğimiz pek çok şeyi sunan çok değerli bilgi kaynaklarıdır (Karasar, 1998). Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

BULGULAR

Araştırmada, bulgular iki başlık altında sunulmuştur. İlk başlık altında 1936 İlkokul Programı'nda, daha sonra ise 1948 İlkokul Programı'nda yer verilen ekonomi konuları sosyal bilgiler içerikli dersler merkeze alınarak incelenmiştir.

1936 İlkokul Programı

CHP idaresinin izlerini taşıyan bu programda (Güngördü ve Güngördü, 1966; Başgöz, 1995) sosyal bilgiler başlığı altında toplanabilecek dersler tarih, coğrafya ve yurt bilgisidir. Programın girişinde ve sosyal bilgiler içerikli derslerde ekonomi konularına yapılan vurguyu belirlenen temalar doğrultusunda gösteren tablo (Tablo 1) aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. 1936 İlkokul Programı'nda Yer Alan Sosyal Bilgiler İçerikli Derslerde Ekonomik Temalar

Dersler		Temalar				
		Ekonomi vurgusu	Ulusal Ekonomi	Devletçilik	Yerli malı	Tasarruf
İlkokulun Hedefleri Prensip (İlkeler)	Hedefler	✓		✓		
	Direktifler	✓	✓		✓	✓
Tarih	Hedefler	✓	✓			
	Direktifler	✓	✓			
Coğrafya	Hedefler	✓	✓			
	Direktifler	✓	✓			
	4. Sınıf	✓	✓	✓		
	5. Sınıf	✓	✓	✓		
Yurt Bilgisi	Hedefler			✓		
	Direktifler			✓		✓

Tablo 1 incelendiğinde; 1936 tarihli bu programın girişinde verilen ilkokulun hedefleri (genel amaçlar) ve eğitim-öğretim ilkelerinde ekonomik vurguların varlığı görülmektedir. İlkokulun hedefleri incelendiğinde, hedef ifadeleri verilmeden önce “*Bu eğitim [ilkokul], asrımızın sosyal, politik ve ekonomik ihtiyaçlarından doğmuş bir zarurettir*” (İlkokul Programı [İP], 1936: 5) ifadesi ile ilkokul eğitiminin önemli temellerinden birinin ekonomi olduğuna işaret edilmiştir. İkinci hedef ifadesinin ‘d’ bendinde ise şu ifadelerle devletçilik ilkesine vurgu yapılmıştır:

Her öğretmen, derslerinde sırasını getirerek hususi teşebbüsler ile meydana getirmeleri güç olan birçok işlerin Devlet eli ile yapılmasının ne kadar faydalı ve lüzumlu olduğunu, imparatorluk devrinde ihmal edilmiş olan birçok işlerin Cumhuriyet devrinde Devlet eliyle ne kadar geniş bir ölçüde ve ne kadar sürat ve mükemmeliyetle başarıldığını çocukların kavrayacağı bir dille anlatacak ve gösterecektir (İP, 1936: 9).

Programda yer verilen eğitim ve öğretim ilkeleri [ilkokulun eğitim ve öğrenim prensipleri] incelendiğinde ise devletçilik hariç diğer dört temaya yönelik ifadeler tespit edilmiştir. Ekonomi vurgusu, program değişikliğine gerekçe olarak verilen cümlede “...ve iktisadi hayatta değişiklikler olması...” şeklinde yer almaktadır. Programda verilen on üçüncü eğitim ve öğretim ilkesi doğrudan ekonomi ile ilgili olup; bu ilkede ulusal ekonomi, yerli malı ve tasarruf olmak üzere üç temaya ait vurgu tespit edilmiştir. İlkenin ilk cümlesi “*İlkokulun bütün faaliyetlerinde ulusal ekonomik kavrayışı ve duyusu önemli bir yer tutacaktır*” (İP, 1936: 30) şeklinde olup ulusal ekonomiye vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu cümlenin hemen altında ise üç madde halinde şu ifadelere yer verilmiştir:

- Bütün derslerde işlenecek mevzuların ulusal ekonomi bakımından da tetkikine önem verilecektir.
- Okula girecek eşya ve malzemenin yerli malı olmasına dikkat edilecek, çocukların her yerde, her fırsatta yerli malı aramaları şuurulu bir surette kendilerine telkin edilecektir.
- Okuldaki bütün faaliyetlerde zaman, malzeme ve enerji israfına meydan verilmeyecektir...(İP, 1936: 30).

Yukarıda verilen maddeler incelendiğinde, ‘a’ bendinde ulusal ekonomiye vurgu yapıldığı ve ilkokul düzeyinde bütün derslerde işlenen konuların ulusal ekonomi ile bağlantılı olarak, işlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. ‘b’ bendinde yerli malı kullanımının önemine, son olarak verilen ‘c’ bendinde ise tasarruf konusuna yer verilmiştir.

Programda yer alan derslerin ders içerikleri incelendiğinde her ders ile ilgili hedeflere ve direktiflere yer verildiği görülmektedir. Coğrafya dersine ait programda içerik (konular listesi) yer almakta iken, tarih ve yurt bilgisi programlarında içeriğe yer verilmemiştir.

Programda Tarih dersi için verilen hedefler ve direktifler incelendiğinde, doğrudan ekonomiye dönük bir ifadeye rastlanmamıştır. Yurt bilgisi dersinde ise sadece direktifler kısmında “...tebeşiri lüzumsuz yere kullanması gibi hadiselerden istifade ederek, öğretmenin, devlet mallarına zarar vermenin önemli zararları üzerinde talebeyi, düşündürmesi, devlet malını kendi malımızdan fazla korumanın nasıl millî bir ödev olduğunu talebede akide haline getirmesi lazımdır” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadede hem tasarruf, hem de devletçilik (devlet malını koruma) ilkelerine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Ekonomi konularına en çok vurgunun Coğrafya dersinde olduğu ve bu derse ait hedef ve direktiflerde ulusal ekonomi, sınıflara ait verilen konular listesinde ise ulusal ekonomiye ek olarak devletçilik ilkesine vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Coğrafya dersine ait ikinci hedef ifadesi “*İnsanların birbirleriyle ve coğrafi muhitleriyle karşılıklı tesirlerinin, insan kümelerinin hayat şekillerini ve geçinme tarzlarını tetkik ettirerek Türk çocuklarının memleketin iktisadi kalkınmasında bir unsur haline getirmek*” (İP, 1930: 92) şeklinde olup, coğrafya ile ekonomi arasındaki ilişkinin kurularak, öğrencilerde ulusal bir ekonomi bilinci kazandırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Programda sınıflara göre (4. ve 5. sınıf) yer verilen Coğrafya konuları incelendiğinde ulusal ekonomi odaklı konuların, devletçilik ilkesi etrafında yapılandırıldığı görülmektedir.

1936 tarihi ilkökuller programının girişinde ve sosyal bilgiler kapsamındaki üç dersin (tarih, coğrafya ve yurt bilgisi) öğretim programlarında vurgu yapılan ekonomik temalar incelendiğinde en çok ulusal ekonomiye, ikinci sırada ise devletçilik ilkesine yer verildiği söylenebilir. Bu üç derse ait programda çocuklara milli/ulusal bilinç aşılması tekrarlı kez vurgulanmış ve özellikle coğrafya ve yurt bilgi derslerinde bu vurgu ekonomi odaklı olarak da ele alınmıştır. Bu durum, ekonomik anlamda ulusal bir algının öğrencilere yerleştirilmeye çalışıldığını göstermektedir.

1948 İlkokul Programı

1930'lu yılların başından itibaren şehir ve köy ilkokullarına ait programlar ayrı idi. 1950'li yıllara yaklaşıldıkça köy ve şehir ilkokulları programlarının birleştirilmesi kararlaştırıldı ve 1948 tarihli İlkokul Programı ile bu birleşme gerçekleşti. Program, 1948–1949 öğretim yılı başından itibaren uygulanmaya başlandı (Güngördü ve Güngördü, 1966). Bu programda sosyal bilgiler başlığı altında toplanabilecek dersler tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisidir. Programın girişinde ve sosyal bilgiler içerikli derslerde ekonomi konularına yapılan vurguyu belirleyen temalar doğrultusunda gösteren tablo (Tablo 2) aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. 1948 İlkokul Programı'nda Yer Alan Sosyal Bilgiler İçerikli Derslerde Ekonomik Temalar

Dersler	Ekonomi vurgusu	Ulusal Ekonomi	Temalar		
			Devletçilik	Yerli malı	Tasarruf
Milli Eğitimin Amaçları	✓		✓		✓
İlkeler	✓	✓	✓	✓	✓
Tarih	Amaçlar				
	Açıklamalar				
	4. Sınıf				
	5. Sınıf	✓	✓	✓	✓
Coğrafya	Amaçlar	✓	✓		
	Açıklamalar	✓	✓		
	4. Sınıf	✓	✓		
	5. Sınıf	✓	✓		
Yurttaşlık Bilgisi	Amaçlar				
	Açıklamalar			✓	✓
	4. Sınıf	✓	✓		
	5. Sınıf	✓	✓	✓	✓

1948 programında, 1936 programından farklı olarak Milli Eğitimin amaçlarına yer verilmiştir. Programda Milli Eğitimin amaçları (İP, 1948: 1-2);

1. Toplumsal bakımdan,
2. Kişisel bakımdan,
3. İnsanlık münasebetleri bakımından,
4. Ekonomik hayat bakımından olmak üzere 4 başlık altında toplanmıştır.

Bu başlıklar altında verilen amaç ifadeleri incelendiğinde; toplumsal bakımdan ifade edilen amaçlardan biri “*Mili kaynakları korur*” (İP, 1948: 1) şeklindedir. Bu amaç ifadesinde hem devletçilik, hem de tasarruf temalarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Direkt ekonomi vurgusunun olduğu ekonomik hayat bakımından ifade edilen amaçlarda yer verilen “*...d) Geçimini düzenlemeye muktedir, e) Hesabını bilir, bir yurttaş olmasını sağlamaktır*” ifadeleri tasarruf teması odaklıdır.

Programda yer verilen “İlkokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri” başlığı altında ekonomi ile ilgili tüm temalarda vurgular olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 2). Birinci eğitim ve öğretim ilkesinin ‘b’ bendinde yer verilen “...gittikçe artmakta olan demiryollarının, okulların, bankaların, fabrikaların ve diğer ekonomi ve bayındırlık kurumlarının değerini daha iyi anlayacak ve yurdun kültür, bayındırlık, ekonomi ve refah yollarında kalkınmasında kendisine düşen ödevlerin kıymetlerini daha iyi takdir edecektir” (İP, 1948: 4) cümlesinde doğrudan ekonominin yanında ulusal ekonomi ve devletçilik temalarına da vurgu yapıldığı görülmektedir. Altıncı eğitim öğretim ilkesi doğrudan ekonomi odaklı olup, bu ilkeye ait maddenin hemen altında beş alt madde yer almaktadır. Bu ana madde ve alt maddeler şöyledir:

6. İlkokulların bütün çalışmalarına tutum, milli kaynakları koruma, ulusal ekonomi kavrayış ve duyuşu önemli bir yer tutmalıdır.
 - a) Okulun dersane, işlik, okuma odası, uygulama bahçesi ve oyun alanlarındaki türlü etkinliklerinde tutumlu davranmalarına, kullandıkları çalışma araklarının temizliğine ve bakımına itina etmelerine dikkat edilmelidir...
 - b) Okuldaki bütün çalışmalarda boşuna zaman ve enerji harcanmasına meydan verilmemelidir...
 - c) Okula girecek eşya ve gereçlerin yerli malından olmasına dikkat edilmeli; çocukların her yerde ve her fırsatta yerli malı aramaları bilinçli bir surette kendilerine telkin edilmelidir.
 - d) Çocukların, elindeki malzemeyi idare ile kullanmalarına dikkat edilmeli, artık ve eski malzemenin kendi buluşlarıyla çeşitli eserler meydana getirmeleri teşvik olunmalıdır.
 - e) Bütün derslerde işlenecek konuların ulusal ekonomi bakımında da değerlendirilerek incelenmesine önem verilmelidir (İP, 1948: 9-10).

Yukarıda verilen ana ilke incelendiğinde, ulusal ekonomi başta olmak üzere, devletçilik, yerli malı ve tasarruf temalarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Beş madde şeklinde verilen yardımcı/alt ilkelere ise tasarruf (a, b ve d), yerli malı (c), devletçilik (a) ve ulusal ekonomi (e) ilkelerine yer verilmiştir. Özellikle alt ilkelere sonuncusu, 1936 programında da aynı şekilde yer almaktadır.

Tarih dersine ait amaçlar ve açıklamalar incelendiğinde, ekonomi odaklı bir ifade tespit edilememiş olup, vurgunun özellikle inkılapların ve cumhuriyet rejiminin kavratılması, Türk kültürü ve tarihinin öğretilmesi (kültürel değerlerin aşılması) üzerinde olduğu görülmektedir. Bu ders kapsamında iki sınıf düzeyinde verilen ünite ve konular incelendiğinde; dördüncü sınıfta doğrudan ekonomi odaklı bir konuya rastlanmamıştır. Beşinci sınıf düzeyinde ise, “Türk Devrimi” başlığını taşıyan son ünitenin son konusu “Ekonomi Hayatında Devrim” (İP, 1948; 138) şeklinde olup, hem doğrudan ekonomiye hem de diğer tüm temalara vurgu yapıldığı söylenebilir.

Coğrafya dersine ait amaçlar, açıklamalar ve iki sınıf düzeyinde yer verilen ünite ve konular toplu olarak incelendiğinde, tamamında ekonomi vurgusunun olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 2). Bu vurgu ise ulusal ekonomi odaklıdır. Programda coğrafya dersi için verilen ikinci amaç ifadesi “İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek öğrencileri yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer öge haline getirmek” (İP, 1948: 139) şeklindedir. Bu amaç ifadesinde öğrencilere ekonomi bilincinin milli eksan etrafında verilmesi istenmektedir. Programda coğrafya dersinin uygulanması ile ilgili verilmiş toplam on ilkedan ikisi (üçüncü ve dokuzuncu ilkeler) ulusal ekonomi vurgusuna sahiptir. Üçüncü ilkede okulun bulunduğu çevreyle ilgili iktisadi faaliyet ve çalışma alanlarının tanıtılması, onuncu ilkede ise turizmin ulusal ekonomi açısından önemini açıklanması istenmektedir. Dördüncü ve beşinci sınıf düzeyinde yer verilen konu ve ünitelerde ulusal ekonomiye ağırlık verildiği, diğer ülkelere ait coğrafi konuların ise ülkemizle olan iktisadi ilişkileri odaklı işlenmesi istenmektedir.

Programda, Yurttaşlık Bilgisi dersi için verilen yedi amaç ifadesi incelendiğinde, ekonomi odaklı bir ifadeye rastlanmamıştır. Bu derse ait açıklamalar kısmında yer verilen dokuzuncu maddede -aynen 1936 programında bu ders için verilen direktiflerdeki gibi- devletçilik (devlet malını koruma) ve tasarruf temalarına vurgu yapılmıştır. Bu dersin iki sınıf düzeyinde yer verilen konu ve üniteleri

incelendiğinde; ekonomik temalara doğrudan yer verilen konu başlıkları ve uyarılar tespit edilmiştir. Dördüncü sınıf düzeyinde “*Büyük Ulusum*” (üçüncü ünite) ve “*Köylerde Hayat*” (dördüncü ünite) ünitelerinde ulusal ekonomi ağırlıklı ekonomik vurgular bulunmaktadır. Beşinci sınıf düzeyinde ise “*Ulusal Ekonomi*” başlığını taşıyan yedinci ünite “*Yerli malı kullanmak, bunun önemi. Para Biriktirmek. Biriktirilen paranın işletilmesi. Ulusal bankalar. Bankaların önem ve faydaları*” (İP, 1948: 156) şeklinde alt konu başlıklarına yer verilmiştir. Bu alt konu başlıkları incelendiğinde ulusal ekonomi, tasarruf, devletçilik ve yerli malı temalarına ait oldukları anlaşılmaktadır.

1948 tarihi ilköğretim programının girişinde ve sosyal bilgiler kapsamındaki üç dersin (tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi) öğretim programlarında vurgu yapılan ekonomik temalar incelendiğinde; en çok ulusal odaklı olarak ekonomiye vurgu yapıldığı görülmektedir. İkinci sırada ise devletçilik ve tasarruf temalarına yer verildiği söylenebilir. En az vurgu yapılan tema ise yerli malı kullanımınıdır. Sosyal bilgiler içerikli üç derse ait programda çocuklara ekonomi odaklı bir ulusal bilinç aşılması tekrarlı kez vurgulanmıştır. Bu durum, ekonomik anlamda ulusal bir algının öğrencilere benimsetilmeye çalışıldığını göstermektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Eğitim alanına hiçbir ilgi göstermeyen veya bu alanla ilgili hiçbir düzenlemede bulunmayan bir devlet günümüzde düşünülemez. Birçok sayıda genç insanın, kalkınan bir ekonomi ve anayasa hedefine uygun olarak yetiştirilmesi eğitimin, toplumsal, kültürel ve psikolojik etkilerinin yanı sıra ekonomik etkisinin olduğunu gösterir (Çakmak, 2008; Öz, 2014). Bundan dolayı eğitim yoluyla çocuklara ekonomi disiplinine ait konular öğretilmelidir. Bir ülkenin gelişmişliği; o ülke insanlarının iyi ve sürekli bir eğitim almaları ve bununla kazandıkları bilgi, beceriyle ekonomik büyümeye yapabilecekleri katkıya bağlıdır (Çakmak, 2008).

Kapitalist dünyanın küresel ölçekte yaşadığı ilk büyük kriz olan 1929 Dünya Ekonomi Krizi Türkiye'nin daha önceden başlattığı tüketimden kısmak ve yerli ürünlere yönelmek politikasını daha önemli bir hale getirdi. İthalatta ciddi kısıtlamalara gitmek dışında, yerli ürünleri tüketmek konusunda adeta bir seferberlik ilan edildi. Bu amaçla çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemelere gidildi (Duman ve Varnalı, 2013). 1929 krizine yönelik Türkiye'de ilk önlem Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin kurulmasıdır. Bu cemiyete ait nizamnamenin Türk eğitim tarihi açısından önemi, ilk ve orta dereceli okullarda tasarruf haftaları düzenlenmesi yoluyla çocuklara bir taraftan tasarruf fikrinin aşılmasına, diğer taraftan ise yerli malı kullanımının teşvik edilmeye çalışılmasıdır (Ezer, 2010). Benzer fikirler Millet Mekteplerinde de işlenmiştir (Şahin, 1992).

Bu cemiyetin benimsediği tasarruf fikri ve milli/ulusal ekonomi anlayışı ekonomik kriz sonrası hazırlanan 1936 ve 1948 tarihli ilköğretim programlarına yansıtılmıştır. Bu yansımanın izleri ise en sağlıklı şekilde sosyal bilgiler içerikli derslere (tarih, coğrafya ve yurt/yurttaşlık bilgisi) ait programlarda tespit edilebilmektedir. Sosyal bilgiler dersinin temel amacı iyi ve etkili vatandaş yetiştirmektir. Etkili bir vatandaşın önemli bir özelliği de ekonomi okuryazarı olmasıdır. Fakat ekonomi genellikle insanlar tarafından zor ve anlaşılması güç bir sosyal bilim disiplini olarak görülür. Oysaki ekonomi insanı ve çevreyi anlamaya yardım eden, günlük yaşamda ve çalışma hayatında bireylerin doğru kararlar almasını sağlayan, her alanda hayatı kolaylaştıran bir bilimdir (Hayta ve Akhan, 2014).

Araştırma sonunda 1929 ekonomik bunalımının sosyal bilgiler içerikli dersleri (ağırlıklı olarak coğrafya) etkilediği tespit edilmiştir. Milli ekonomi bilincinin ve tasarruf fikrinin çocuklara aşılması gerektiği sosyal bilgiler içerikli derslere ait programların birçok yerinde (amaçlar, direktif/açıklamalar ve konular) tekrarlı kez dile getirilmiş ve programlar da bu tarzda yapılandırılmıştır. Bu etki 1936 programıyla başlamış, 1948 programında da devam etmiştir.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Bu çalışma, 19-22 Mayıs 2016 tarihleri arasında Bodrum'da gerçekleştirilen International Conference on Research in Education & Science (ICRES) sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akhan, N. E. (2013). Sosyal bilgilerde ekonominin yeri ve önemi. R. Turan ve K. Ulusoy (Eds.). *Sosyal bilgilerin temelleri içinde* (s. 389-407). Ankara: Pegem Akademi.
- Başgöz, İ. (1995). *Türkiye'nin eğitim çıkmazı ve Atatürk*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bernstein, M. A. (1989). *The Great Depression: Delayed recovery and economic change in America, 1929-1939*. New York, US: Cambridge University Press.
- Boratav, K. (1997). "İktisat Tarihi (1908-1980)". S. Akşin (Ed.). *Türkiye tarihi çağdaş Türkiye 1908-1908 (4. Cilt)* içinde. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Boratav, K. (2008). *Türkiye iktisat tarihi, 1908-2007*. İstanbul: İmge kitabevi.
- Burg, D. F. (2009). *The Great Depression*. New York, US: Infobase Publishing.
- Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin ekonomiye ve kalkınmaya etkisi. *D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 33-41.
- Duman, D. (1990). *Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Duman, D. ve Varnalı, Ş. (2013). 1930'larda çocuk piyeslerinde yerli malı kullanma ve ulusal ekonomi bilincini oluşturma çabaları. *International Journal of Social Science*, 6(2), 1529-1547.
- Ezer, F. (2010). 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin Türkiye'ye etkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 427-442.
- Güngördü, K. ve Güngördü, N. (1966). *Yeni ilkokul programı uygulama kılavuzu ve program geliştirme tarihçesi*. İstanbul: Acar Matbaası.
- Hayta, N. ve Akhan, N. E. (2014). İlköğretim sosyal bilgiler derslerinde ekonomi okuryazarlığının geliştirilmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18 (1). 205-230.
- İlkokul Programı [İP]* (1936). T.C. Kültür Bakanlığı. İstanbul: Devlet Basımevi.
- İlkokul Programı [İP]* (1948). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karasar, N. (1998). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Keskin, Y. (2002). *II. Meşrutiyet'ten günümüze kadar uygulanmış olan sosyal bilgiler öğretim programlarının analizi ve karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- MEB (2005). *Sosyal bilgiler öğretim programı*. <http://programlar.meb.gov.tr> adresinden 21.07.2009 tarihinde alınmıştır.
- Öz, E. (2014). Eğitim ve ekonomi ilişkisi. *Kamuda Sosyal Politika Dergisi*, 29, 35-40.
- Özer, S. (2013). 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı çerçevesinde yerli malı ve tutum haftası kutlamaları. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(5), 595-613.
- Parker, W. C., & Jarolimek, J. (1997). *Social studies in elementary education* (10th ed.). New Jersey, UAS: Prentice-Hall.
- Rothbard, M. N. (1972). *America's great depression*. Alabama, US: Ludwig von Mises Institute.
- Şahin, M. (1992). Bir halk eğitimi çalışması olarak Millet Mektepleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 213-234.
- Şahin, M. (2017). Social studies curricula in Turkey historical evolution. *European Journal of Education Studies*, 3(2), 48-64.
- Tekeli, İ., ve İlkin, S. (2009). *1929 dünya buhranında Türkiye'nin iktisadi politika arayışları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Turan, İ. (2010). Sosyal bilim disiplinleri ekonomisi. A. S. Bilgili (Ed.). *Sosyal bilgilerin temelleri içinde* (s. 55-64). Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.